Стала економіка

УДК 658.011:664:338.439

DOI https://doi.org/10.5281/zenodo.20752375

Компаративне оцінювання організаційно-економічного забезпечення відтворення економічного потенціалу підприємств харчової промисловості: кластерний підхід

Роздорожний Артур Миколайович

аспірант кафедри економіки і підприємництва

Національний технічний Університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,

Берестейський просп., 37, м. Київ, Україна, 03056

https://orcid.org/0009-0008-4338-1022

Прийнято: 19.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація: *Мета статті полягала у практичному застосуванні кластерного підходу до оцінювання організаційно-економічного забезпечення процесів відтворення економічного потенціалу підприємств харчової промисловості України з врахуванням євроінтеграційних чинників впливу. У статті застосовано методи ієрархічного та ітераційного кластерного аналізу для порівняння підприємств харчової промисловості України за рівнем ефективності використання наявних ресурсів та типом відтворення економічного потенціалу. Основні показники майнового стану, ділової активності та рентабельності за 2020-2024 роки використані для кластеризації підприємств та виявлення типів відтворення економічного потенціалу. В результаті виявлено, що для підприємств харчової галузі*

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

України характерні інноваційно-інвестиційний та ринкові типи відтворення економічного потенціалу. Практичне застосування кластерного методу для групування підприємств харчової галузі України дозволило підтвердити доцільність використання цього методу статистичного аналізу для виявлення відмінностей підприємств за ефективністю використання ресурсів та типами відтворення економічного потенціалу. В результаті класифікації виявлено три групи підприємств, які відмінні за рівнем забезпечення виробничими фондами, ефективністю використання наявних ресурсів для харчового виробництва та рівнем рентабельності. Встановлено, що галузеві особливості фінансово-господарської діяльності впливають на результативність використання ресурсів. Підприємства відрізняються за ефективністю організації процесів виробництва, адже при різному рівні забезпеченні основними засобами для відтворення економічного потенціалу, вони значно диференціюються за рівнем ефективності використання наявних ресурсів. Це підтверджує важливу роль організаційно-економічного забезпечення для відтворення економічних ресурсів. Крім цього, виявлено диференціацію підприємств за рентабельністю реалізації продукції через вплив ринкових чинників, таких як ціни закупівлі сировини, ціни реалізації продукції, вартість трудових ресурсів та різний рівень конкуренції в галузях.

Ключові слова: *кластерний аналіз, економічний потенціал, ресурсний підхід, харчова промисловість, ефективність використання ресурсів.*

ISSN: 2786-9431

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Comparative assessment of organizational and economic support for the reproduction of economic potential of food industry enterprises: a cluster approach

Artur Rozdorozhnyi
Postgraduate Student of the Department of Economics and Entrepreneurship
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
Beresteyskyi Avenue, 37, Kyiv, Ukraine, 03056
https://orcid.org/0009-0008-4338-1022

Abstract: *The purpose of the article was to apply the cluster approach to assessing the organizational and economic support of the processes of reproducing the economic potential of food industry enterprises in Ukraine, taking into account European integration. The article uses hierarchical and iterative cluster analysis methods to compare food industry enterprises in Ukraine by the level of efficiency of using available resources and the type of reproducing economic potential. The main indicators of property status, business activity and profitability for 2020-2024 were used to cluster enterprises and identify types of reproducing economic potential. As a result, it was found that innovative and investment and market types of reproducing economic potential are characteristic of food industry enterprises in Ukraine. The practical application of the cluster method for grouping food industry enterprises in Ukraine allowed us to confirm the feasibility of using this method of statistical analysis to identify differences between enterprises in terms of the efficiency of using resources and types of reproducing economic potential. As a result of the classification, three groups of enterprises were identified that differ in the level of provision with production funds, the efficiency of using available resources for food production and the level of profitability. It has been established*

 ISSN: 2786-9431

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

that the industry-specific characteristics of financial and economic activity affect the effectiveness of resource use. Enterprises differ in the efficiency of organizing production processes, because despite the different levels of provision with fixed assets for the reproduction of economic potential, the level of efficiency of the resources used differs significantly. Differences between enterprises in the profitability of product sales can be explained by the influence of market factors, such as raw material purchase prices, product sales prices, labor costs and different levels of competition in industries.

Keywords: *cluster analysis, economic potential, resource approach, food industry, resource efficiency.*

Постановка проблеми. Харчова галузь України є стратегічно важливою для національної економіки, продовольчої безпеки та доступності населення до безпечних якісних продуктів харчування. У 2021 році підприємства з виробництва харчових продуктів реалізували 758,02 млрд. грн. продукції, у 2024 році – 990, 76 млрд. грн. продукції [5]. Розвиток підприємств харчової галузі України відбувається під впливом технологічних змін, переорієнтації експорту на зовнішні ринки збуту (переважно країн-членів ЄС), змін в підходах до державного регулювання галузі та посилення вимог до якості та безпечності харчових продуктів. Негативно вплинуло на діяльність підприємств з виробництва харчових продуктів повномасштабне вторгнення 2022 року, адже через бойові дії значно скоротилися виробничі потужності, рівень інвестиційної привабливості підприємств та знизився їх інноваційний потенціал. Ці чинники позначилися на економічному потенціалі харчових підприємств, призвівши до скорочення здатності залучати, мобілізувати та ефективно використовувати ресурси. Крім цього, вказані фактори зумовили диференціацію підприємств за типом відтворення економічного потенціалу.

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

У високо ризикованому, мінливому зовнішньому середовищі відтворення економічного потенціалу харчових підприємств визначається здатністю керівництва до ефективної організації господарської діяльності та застосування найбільш доцільних економічних стимулів. Підприємства, які застосовують європейські підходи до організації діяльності, впроваджують принципи корпоративного менеджменту, стандарти якості та безпеки продукції, використовують інноваційне обладнання для виробництва є більш конкурентоспроможними на ринку. Водночас, підприємства, що використовують традиційні бюрократичні підходи до організації господарської діяльності підприємств та неефективні економічні стимули не лише менш конкурентоспроможні та поступаються позиціями на ринку, а й не можуть задовольнити потреби та вимоги споживачів. Зазначене вказує на важливість організаційно-економічного забезпечення для формування розширеного типу відтворення економічного потенціалу.

Оцінювання організаційно-економічного забезпечення відтворення економічного потенціалу є одним із найбільш важливих завдань стратегічного аналізу підприємства. Запропоновані підходи до вимірювання передбачають застосування теорії ресурсів, яка розглядає підприємства як гетерогенну (неоднорідну) сукупність ресурсів для досягнення результатів [12; 13]. В контексті теорії ресурсів доцільне застосування кластерного підходу до оцінювання організаційно-економічного забезпечення відтворення економічного потенціалу. Кластерний аналіз дозволяє оцінювати різні групи підприємств харчової промисловості, конкурентоспроможність яких залежить не лише від сукупності їх ресурсів та економічного потенціалу, а й від спільних для кластерів ринкових можливостей [10; 13]. Таким чином, кластеризація враховує як наявні ресурси підприємств, так і ринкові можливості: структуру ринку, обсяги виробництва в галузі, технологічний рівень інших виробників та інші.

ISSN: 2786-9431

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню організаційно-економічного забезпечення відтворення економічного потенціалу підприємств присвячені публікації Б. В. Дергалюк, А. М. Роздорожного [1], В. А. Ковтуна [2], О. В. Мартиненко [6], Н. Г. Новака, Ю. В. Гуменюк [4], О. Ю. Мірошниченка, М. К. Пархомець, В. В. Гудак [7], С. В. Степаненка [8], О. В. Федірець. У праці Б. В. Дергалюка та А. М. Роздорожного розглянуто можливості застосування кластерного підходу до оцінювання організаційно-економічного забезпечення процесів відтворення економічного потенціалу підприємств [1]. Кластеризація об'єктів за інтегральним показником, який вимірює економічний потенціал, дозволяє згрупувати підприємства в межах кластерів за схожими параметрами та результатами господарської діяльності. Зауважимо, що застосування інтегрального показника при кластеризації для невеликої вибірки підприємств не дозволяє виявити, які саме фактори сприяють ефективному використанню ресурсів. Натомість варто застосовувати набір показників для характеристики відмінностей та виявлення факторів, які зумовлюють результативність використання економічних ресурсів.

У дослідженнях зарубіжних науковців [12; 13] кластерний аналіз дозволив згрупувати підприємства виноробної галузі для виявлення індивідуальних конкурентних переваг підприємств в межах одного кластеру. На основі кластеризації європейських харчових виробників В. Б. Трейл виявив вісім груп підприємств, які орієнтовані на інноваційні продукти або процеси, або ж на задоволення потреб споживачів на внутрішньому ринку [3]. У емпіричному дослідженні М. Шарми та П. Вадхана [15] кластеризація дозволила згрупувати малі та середні підприємства за стратегіями діяльності та виявлено три кластери: стабільно діючі підприємства зі стратегіями виживання, підприємства зі стратегіями зростання, підприємства з інтенсивним типом розвитку та високим рівнем участі в мережах партнерства.

ISSN: 2786-9431

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Інше дослідження малих та середніх підприємств Індонезії побудоване на основі кластерного аналізу ідентифікує чотири типи фірм: підприємства, які виживають, підприємства – новатори, підприємства, що потребують державної підтримки, підприємства з високим рівнем участі в партнерських мережах [14]. У емпіричному дослідженні італійських виробників харчової продукції виявлено чотири кластери компаній з різними стратегіями діяльності: орієнтовані на створення вартості, на розвиток брендів, на продаж та збут продукції, на стратегічне зростання [9].

Тож кластерний аналіз застосовується для виявлення подібних за показниками діяльності підприємств та водночас виявлення відмінностей між різними групами підприємств. Кластерний підхід дозволяє класифікувати підприємства однієї галузі за рівнем ресурсного забезпечення, способом організації господарської діяльності, сформованою системою економічних стимулів впливу на господарську діяльність або результатами функціонування. Кластеризація враховує специфіку діяльності підприємств однієї галузі та водночас дозволяє виявити міжгрупові відмінності, які зумовлені різним рівнем ресурсного забезпечення.

Кластерний аналіз як метод дослідження економічного потенціалу підприємств доцільно застосовувати для виявлення кластерів – мереж підприємств, які тісно взаємопов’язані між собою в межах ланцюга постачання, виробництва та збуту продукції. Підприємства, які потрапляють в один кластер, отримують ряд переваг, таких як зниження витрат, розподіл робочої сили, спільне використання інфраструктури та можливості експорту [11].

ISSN: 2786-9431

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Таблиця 1

Переваги та недоліки практичного застосування кластерного підходу до оцінювання організаційно-економічного забезпечення процесів відтворення економічного потенціалу підприємств

Переваги	**Недоліки**
Дозволяє згрупувати підприємства галузі за рівнем ефективності використання економічних ресурсів	Результати кластеризації залежать від обраної методики (ієрархічна кластеризація, метод k-середніх)
Дозволяє виявити, які підприємства в галузі мають подібні моделі відтворення економічного потенціалу, що важливо для прийняття управлінських рішень	Потребує повних, достовірних даних для кластеризації підприємств та обґрунтування вибору методу кластеризації
Дозволяє врахувати фінансові, виробничі, інвестиційні та інші параметри при кластеризації підприємств	Потребує інтерпретації результатів кластеризації підприємств за рівнем організаційно-економічного забезпечення підприємств
Дозволяє оцінювати організаційно-економічне забезпечення відтворення економічного потенціалу в динаміці, що важливо для відстеження результативності прийнятих рішень щодо організації господарської діяльності та створених на підприємств економічних стимулів	Складність обґрунтування вибору показників організаційно-економічного забезпечення відтворення економічного потенціалу, що потребує застосування інших методів багатовимірного статистичного аналізу

Джерело: систематизовано автором

Незважаючи на висвітлення економічної сутності та принципів організації господарської діяльності підприємств та економічних методів, важелів впливу на відтворення потенціалу, мало висвітленими залишаються питання оцінювання організаційно-економічного забезпечення процесів раціонального використання ресурсів підприємств харчової галузі під впливом євроінтеграційних чинників та з урахуванням ринкових можливостей

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

в галузі. Потребує уваги практичне застосування кластерного підходу до оцінювання ефективності організаційно-економічного забезпечення процесів відтворення на підприємствах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Кластерний підхід не набув широкого поширення в оцінюванні організаційно-економічного забезпечення відтворення економічного потенціалу підприємств через ряд причин. По-перше, його практичне застосування потребує ретельного відбору та обґрунтування вибору показників, за якими вимірюється ефективність організації використання ресурсів та організації господарської діяльності. По-друге, важливо сформувати систему показників, які характеризують тип моделі відтворення економічного потенціалу та водночас враховують економічні стимули.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Мета статті полягає у практичному застосуванні кластерного підходу до оцінювання організаційно-економічного забезпечення процесів відтворення економічного потенціалу підприємств харчової промисловості України з врахуванням євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Господарська діяльність харчових підприємств значно залежить від нормативно-правового, інформаційно-аналітичного, технічного забезпечення, що визначає якість організації господарських процесів. Крім цього, важливу роль в ефективному використанні ресурсів харчових підприємств для забезпечення продовольчих потреб населення відіграють створені на підприємствах економічні важелі, економічні методи та форми економічної діяльності (партнерство, участь в ланцюгах створення вартості, соціальне підприємництво, інноваційне співробітництво та інші).

Організаційно-економічне забезпечення відтворення економічного потенціалу розглядатимемо як сукупність принципів, методів, інструментів та

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

важелів впливу на процеси залучення, формування, розвиток, раціональне використання економічних ресурсів підприємств для досягнення стратегічних, тактичних цілей господарської діяльності.

Харчова промисловість України в умовах війни набуває стратегічного значення для забезпечення продовольчої безпеки. У період 2020-2024 років підприємства з виробництва харчових продуктів реалізовували на внутрішньому ринку України 19,6% харчової продукції від сукупних обсягів реалізації промислової продукції [4].

Для оцінювання організаційно-економічного забезпечення процесів використання ресурсів сформовано вибірку із 7 підприємств харчової промисловості України. Основними критеріями вибору харчових підприємств для їх кластеризації за ефективністю організації господарської діяльності та системи створених економічних стимулів були: масштаби діяльності та ринкові позиції; доступність фінансової звітності; інноваційна активність та використання в діяльності нових технологій для виробництва. В результаті до вибірки включені малі, середні та великі підприємства олійної, молочної, пивоварної, кондитерської, м'ясопереробної галузей України, які займають провідні конкурентні позиції на внутрішньому ринку та розвивають експортний напрям діяльності.

Для виявлення галузевих особливостей відтворення економічного потенціалу харчових підприємств проаналізовано динаміку основних відносних показників майнового стану, ділової активності та рентабельності за 2020-2025 роки. Додатково проведено якісний аналіз фінансової звітності та господарської діяльності харчових підприємств для визначення конкурентних переваг, які забезпечують конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках збуту.

Для ПП «Оліяр», ПАТ «Звенигородський сироробний комбінат», ТОВ «Торговельний будинок «Конті», ТОВ «Денчерс Мед» характерний нижчий

ISSN: 2786-9431
Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

рівень забезпечення виробничими потужностями, про що свідчить скорочення частки основних засобів в активах до рівня нижче 20%. Натомість ПрАТ «МХП», Тернопільська пивоварня «Опілля» та ТОВ «Лубним'ясо» (Бренд «Бащинський») завдяки технологічній модернізації та інвестиціям в нове обладнання характерний середній рівень забезпечення виробничими ресурсами. Зростання фондовіддачі підприємств, за винятком ПрАТ «МХП» та пивоварні «Опілля» вказує на підвищення рівня ефективності використання ресурсів для виробництва харчової продукції. Підприємств харчової галузі значно диференціюються за рівнем рентабельності реалізації продукції за прибутком від операційної діяльності (табл. 2). Це пов'язано із ринковими механізмами (ціноутворення, вартість сировини, вартість залучення позикового капіталу для виробничої модернізації, отримання валютної виручки та інші).

Таблиця 2

Динаміка відносних показників майнового стану, ділової активності та рентабельності харчових підприємств України за 2020-2024 роки

Показники	2020	2021	2022	2023	2024	Абсолютне відхилення (2024-2020)
ПП "Оліяр"						
Частка основних засобів в активах	37,09	25,72	21,80	27,09	19,37	-17,73
Коефіцієнт зносу основних засобів	17,10	24,29	27,67	31,35	36,90	19,80
Фондовіддача	2,71	3,83	5,56	4,33	4,98	2,27
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності	10,02	15,72	22,94	10,38	8,64	-1,38
ПрАТ "МХП"						
Частка основних засобів в активах	26,50	29,41	39,72	26,02	36,89	10,38
Коефіцієнт зносу основних засобів	19,99	4,78	1,17	10,09	4,27	-15,72
Фондовіддача	4,18	4,91	4,00	4,09	3,27	-0,91
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності	6,82	1,81	0,48	1,22	1,84	-4,97
ПАТ «Звенигородський сироробний комбінат»						
Частка основних засобів в активах	20,87	19,41	15,48	16,86	14,17	-6,69
Коефіцієнт зносу основних засобів	56,54	60,48	65,88	65,59	68,14	11,60

ISSN: 2786-9431

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Фондовіддача	9,51	10,81	13,40	14,62	15,39	5,88
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності	3,40	1,98	4,45	2,18	6,00	2,61
ТОВ «Торговельний будинок «Конті»						
Частка основних засобів в активах	44,34	26,28	4,13	5,63	0,24	-44,10
Коефіцієнт зносу основних засобів	20,92	64,97	95,81	96,97	99,90	78,98
Фондовіддача	1,23	2,37	3,55	12,38	20,62	19,38
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності	10,07	4,71	8,63	7,15	15,38	5,31
Тернопільська пивоварня «Опілля»						
Частка основних засобів в активах	37,17	43,33	40,51	50,84	55,28	18,11
Коефіцієнт зносу основних засобів	19,01	19,40	25,58	21,46	21,09	2,08
Фондовіддача	2,02	1,79	2,78	2,51	2,02	0,00
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності	20,08	11,35	20,40	17,42	17,16	-2,92
ТОВ «Лубним'ясо» (Бренд «Бащинський»)						
Частка основних засобів в активах	49,44	50,46	48,80	41,84	41,23	-8,21
Коефіцієнт зносу основних засобів	15,93	23,39	27,16	35,37	40,92	24,98
Фондовіддача	2,61	2,98	5,87	6,99	6,62	4,01
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності	2,96	3,13	6,04	6,92	9,13	6,16
ТОВ «Денчерс Мед»						
Частка основних засобів в активах	9,13	12,02	11,03	8,80	5,61	-3,52
Коефіцієнт зносу основних засобів	40,42	25,57	37,89	47,79	48,70	8,28
Фондовіддача	49,74	54,89	26,55	35,31	61,76	12,02
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності	3,23	3,05	3,14	5,76	6,40	7,07

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємств.

Для підприємств олійної, м'ясопереробної галузі та виробництва меду характерний інноваційно-інвестиційний та ринковий тип відтворення ресурсів, що зумовлено спрямуванням фінансових ресурсів на оновлення обладнання та водночас стабільністю попиту на харчову продукцію (табл. 3).

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Таблиця 3

Галузеві особливості відтворення економічного потенціалу підприємств харчової промисловості України

Галузь харчової промисловості	Підприємство	Тип економічного потенціалу (ЕП)	Основні фактори впливу на ефективне використання ресурсів
Олійна галузь	ПП «Оліяр»	Інноваційно-інвестиційний та ринковий тип відтворення ЕП	Ринкові механізми: стабільний попит на продукцію Технологічна модернізація, реінвестування прибутків, висока логістична ефективність
М'ясопереробна галузь	ТОВ «Лубним'ясо» (Бренд «Бащинський»)	Інноваційно-інвестиційний та ринковий тип відтворення ЕП	Інвестиції в нові машини, обладнання, замкнутий цикл виробництва, ринкові механізми, вертикальна інтеграція з аграрним сектором
М'ясопереробна галузь	ПрАТ «МХП»	Інноваційно-інвестиційний та ринковий тип відтворення ЕП	Модернізація обладнання, вертикальна інтеграція, замкнутий цикл виробництва, цифровізація, аграрні технології, експорт продукції
Молочна галузь	ПАТ «Звенигородський сироробний комбінат»	Ринковий тип відтворення ЕП	Ринкові механізми: розвинена мережа дистрибуції, партнерство з фермерськими господарствами, орієнтація на внутрішній споживчий попит
Кондитерська галузь	ТОВ «Торговельний будинок «Конті»	Ринковий тип відтворення ЕП	Ринкові механізми: структура споживчого попиту, конкуренція, розвиток експорту, мережа дистрибуції
Пивоварна галузь	Тернопільська пивоварня «Опілля»	Ринковий тип відтворення ЕП	Вертикальна інтеграція, розвиток експортного напряму
Виробництво меду	ТОВ «Денчерс Мед»	Інноваційно-інвестиційний та ринковий тип відтворення ЕП	Ринкові механізми: структура споживчого попиту, нові технології виробництва продукції, орієнтація на внутрішні місцеві ринки збуту

Джерело: складено автором на основі аналізу фінансової звітності.

Для кластеризації підприємств харчової промисловості застосовано методи ієрархічного кластерного аналізу для обґрунтування кількості кластерів підприємств та метод ієрархічної ітераційної кластеризації (k-середніх). Метод дозволяє згрупувати підприємства за заданим числом кластерів на основі розрахунку евклідової відстані. Тож, цей метод групування дозволяє «задати» кількість кластерів з урахуванням максимальних відмінностей між ними та дозволяє перевірити статистичну значущість

ISSN: 2786-9431

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

відмінностей між кластерами з використанням F-статистики та рівня значущості 1%, 5% (p-value). Кластерний аналіз виконано із використанням програмного забезпечення SPSS Statistics 2022.

Для групування використано показники фінансово-господарської діяльності, які найбільш повно, комплексно відображають ефективність використання ресурсів на підприємствах та враховують рівень організації процесів для забезпечення відтворення: виробничий; фінансовий; кадровий; маркетинговий; інноваційний: організаційно-управлінський. При відборі показників застосовано принципи репрезентативності, доступності, варіативності, а також виключено ті індикатори, які мають високий рівень зв'язку один з одним або дублюють один одного (табл. 4).

Таблиця 4

Обґрунтування показників фінансово-господарської діяльності харчових підприємств для кластеризації

Складова економічного потенціалу	Група часткових показників фінансово-господарської діяльності	Часткові показники (індикатори) фінансово-господарської діяльності
Виробничий	Показники ділової активності та майнового стану, що характеризують ефективність використання активів	Фондовіддача Частка основних засобів в активах, % Коефіцієнт зносу основних засобів
Фінансовий	Показники ліквідності та фінансової стійкості	Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) Коефіцієнт фінансової автономії Коефіцієнт фінансової стабільності Коефіцієнт фінансової стійкості
Кадровий	Показники управління персоналом та продуктивності праці	Продуктивність праці, тис. грн/особу
Маркетинговий	Показники рентабельності	Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності, %
Інноваційний	Показники розвитку та інвестування в новації	Коефіцієнт оновлення основних засобів
Організаційно-управлінський	Показники ділової активності та рентабельності	Період виробничого циклу (днів) Період операційного циклу (днів) Період фінансового циклу (днів)

Джерело: сформовано автором.

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Кластеризація проведена на основі середніх значень цих показників за 2020-2024 роки, які були нормалізовані на основі Z-score. Цей метод нормалізації дозволив центрувати дані навколо середніх значень показників всіх підприємств за стандартним відхиленням, стандартизувати фактичні показники та усунути варіацію між показниками:

$$Z = \frac{x_i - \underline{x}}{\sigma}$$

де $\underline{x}$ – середнє значення показника для всіх підприємств за певний період часу, σ – стандартне відхилення показника для всіх підприємств за певний період часу.

Дендрограма, побудована в результаті ієрархічної кластеризації, дозволяє виділити 3 групи кластерів підприємств за результатами фінансово-господарської діяльності (рис. 1).

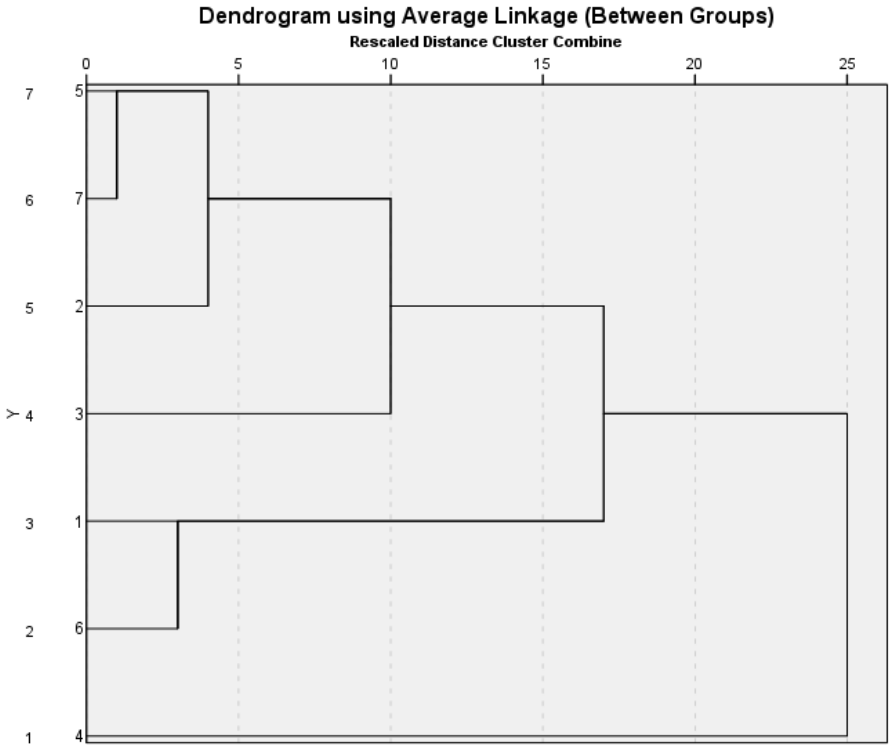

Рис. 1. Дендрограма кластеризації харчових підприємств за середніми показниками фінансово-господарських результатів діяльності у 2020-2024 роках

ISSN: 2786-9431

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

В результаті ітераційного кластерного аналізу виділено три групи підприємств: до першої включено виробників олійної продукції та пивних продуктів ПП «Оліяр», пивоварні «Опілля»; до другої групи – виробника кондитерських виробів ТОВ «Торговельний будинок «Конті»; до третьої – виробника меду ТОВ «Денчерс Мед», виробників м'ясної, сирної, молочної продукції ТОВ «Лубним'ясо» (Бренд «Бащинський»), ПрАТ «МХП», ПАТ «Звенигородський сироробний комбінат» (табл. 5).

Таблиця 5

Центри тяжіння кластерів за стандартизованими оцінками

Стандартизовані оцінки	Кластери		
	ПП «Оліяр», «Опілля»	ТОВ «Торговельний будинок «Конті»	ТОВ «Лубним'ясо», ПАТ «Звенигородський сироробний комбінат», ТОВ «Денчерс Мед», ПрАТ "МХП"
Zscore(Фондовіддача)	-0,552	-0,240	0,336
Zscore: Частка основних засобів в активах	-0,759	0,197	0,330
Zscore: Коефіцієнт зносу основних засобів	-0,566	1,483	-0,088
Zscore: Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	-0,286	-0,256	0,207
Zscore: Коефіцієнт фінансової автономії	0,518	-2,090	0,263
Zscore: Коефіцієнт фінансової стабільності	-0,223	-1,462	0,477
Zscore: Коефіцієнт фінансової стійкості	0,693	-2,017	0,158
Zscore: Продуктивність праці	0,468	-0,873	-0,016
Zscore: Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності	1,325	0,213	-0,716
Zscore: Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,359	-2,252	0,383
Zscore: Період виробничого циклу (днів)	1,344	-0,581	-0,527
Zscore: Період операційного циклу (днів)	1,099	0,822	-0,755
Zscore: Період фінансового циклу (днів)	1,160	0,234	-0,639

Джерело: розраховано автором

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

На основі центрів тяжіння кластерів за стандартизованими оцінками виявлено значні відмінності та основні особливості відтворення економічного потенціалу підприємств харчової галузі (табл. 6).

Для підприємств олійної та пивоварної галузей ПП «Оліяр» та «Опілля» характерні нижча за середнє значення ефективність використання виробничих ресурсів, середня ефективність використання фінансових ресурсів та вища за середнє значення кадрова й інноваційна ефективність; проте низька організаційно-управлінська ефективність через тривалий виробничий, операційний та фінансовий цикл на цих підприємствах. Водночас, використання наявних ресурсів забезпечує підприємствам цієї групи високу рентабельність, що може свідчити про ефективність організації виробництва або дієвість створених економічних стимулів.

Таблиця 6

Характеристика кластерів харчових підприємств за нормалізованими середніми показниками фінансово-економічних результатів діяльності у 2020-2024 роках

Кластер	**Підприємство, яке увійшло до кластеру**	**Характеристика кластеру**
Кластер 1	ПП «Оліяр», тернопільська пивоварня «Опілля»	Нижче середнього значення ефективності використання виробничого потенціалу; середнє значення ліквідності, вище середнього значення ефективності використання фінансових ресурсів за показниками автономії та стійкості; вище середнього значення ефективності використання кадрових ресурсів; високе значення ефективності використання маркетингового потенціалу; вище середнього значення ефективності використання інноваційного потенціалу; низьке значення ефективності використання організаційно-управлінського потенціалу (тривалий виробничий, операційний, фінансовий цикл)
Кластер 2	ТОВ «Торговельний будинок «Конті»	Вище середнього значення ефективності використання виробничого потенціалу за показником фондовіддачі, проте критично низьке за показником зносу основних засобів; критично низькі значення ефективності використання фінансових ресурсів; низькі значення ефективності використання кадрових ресурсів, порівняно із харчовою галуззю; середнє значення ефективності використання маркетингового потенціалу; критично низьке значення ефективності використання інноваційного потенціалу;

ISSN: 2786-9431
Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

		вище середнього ефективність використання організаційно-управлінського потенціалу
Кластер 3	ПАТ «Звенигородський сироробний комбінат», ТОВ «Денчерс Мед», ТОВ «Лубним'ясо» (Бренд «Бащинський»), ПрАТ «МХП»	Вище середнього значення ефективності використання виробничого потенціалу; вище середнього значення ефективності використання фінансових ресурсів; середня ефективність використання кадрових ресурсів, порівняно із харчовою галуззю; нижче середнього ефективність використання маркетингового потенціалу; вище середнього ефективність використання інноваційного потенціалу; вище середнього ефективність використання організаційно-управлінського потенціалу

Джерело: складено автором.

Для виробника кондитерської продукції галузі харчової промисловості України ТОВ «Торговельний будинок «Конті» характерні висока ефективність використання виробничого потенціалу, не зважаючи на зношеність основних засобів, проте критично низька ефективність використання фінансових та кадрових ресурсів, інноваційного потенціалу, порівняно із харчовою галуззю; середня маркетингова ефективність та вища за середнє в галузі значення результативності організаційно-управлінського потенціалу. Організація виробничих, операційних та фінансових процесів на підприємствах впливає на відтворення економічного потенціалу

Для підприємств інших галузей харчової промисловості (ПАТ «Звенигородський сироробний комбінат», ТОВ «Денчерс Мед», ТОВ «Лубним'ясо» (Бренд «Бащинський»), ПрАТ «МХП») характерні вище середнього значення ефективність використання виробничих та фінансових ресурсів, інноваційного та організаційно-управлінського потенціалу, проте середня результативність кадрових ресурсів та нижче за середня ефективність маркетингового потенціалу.

Висновки. Практичне застосування кластерного методу для групування підприємств харчової галузі України дозволило підтвердити доцільність

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

використання цього методу статистичного аналізу для виявлення відмінностей підприємств за ефективністю використання ресурсів та типами відтворення економічного потенціалу. В результаті класифікації виявлено три групи підприємств, які відмінні за ефективністю використання виробничого, фінансового, кадрового, маркетингового, інноваційного, організаційно-управлінського потенціалу. Це означає, що євроінтеграційні умови господарювання та ринкові можливості, які виникають в процесі інтеграції України до спільного економічного простору, не повністю використовуються харчовими підприємствами. Зважаючи на це, підприємства мають переглянути організаційно-економічне забезпечення відтворення економічного потенціалу, особливо ті, які характеризуються низькими значеннями ефективності організаційно-управлінської ефективності (ПП «Оліяр» та «Опілля»), фінансового, кадрового, інноваційного потенціалу (ТОВ «Торговельний будинок «Конті»), маркетингового потенціалу (ПАТ «Звенигородський сироробний комбінат», ТОВ «Денчерс Мед», ТОВ «Лубним'ясо» (Бренд «Бащинський»), ПрАТ «МХП» для підвищення рентабельності реалізації продукції з урахуванням потенціалу реалізації продукції на європейських ринках.

Список використаних джерел

1. Дергалюк Б. В., Роздорожний А. М. Науково-методичні підходи до оцінювання ефективності організаційно-економічного забезпечення відтворення економічного потенціалу підприємств. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. № 8. DOI:10.32702/2307-2105.2025.8.31.

2. Ковтун В. А. Important and principles of the organizational and economic approach of agricultural enterprises functionin. *Economy and Society*. 2018. DOI:10.32782/2524-0072/2018-17-36.

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

3. Traill W. B. Strategic Groups of EU Food Manufacturers. *Journal of Agricultural Economics*. Вип. 51, № 1. С. 45–60. DOI:10.1111/j.1477-9552.2000.tb01208.x.

4. Гуменюк Ю. В. Оорганізаційно-економічний механізм функціонування зернопродуктового підкомплексу. Issue 3(71). DOI:10.31891/2307-5740-2019-270-3-73-80.

5. Державна служба статистики України Показники діяльності підприємств. URL: https://stat.gov.ua/uk/datasets/pokaznyky-diyalnosti-pidpryyemstv (accessed 05/04/2026).

6. Мартиненко О. В. Організаційно-економічне забезпечення реалізації експортного потенціалу деревообробних підприємств україни. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Issue 23. P. 133–141. DOI:10.20535/2307-5651.23.2022.264651.

7. Пархомець М. К., Гудак В. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідностісільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. Also available online, URL: https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/d456414e-318f-4f7a-90d3-20c8c92a9e3f/content

8. Степаненко С. В. Organizational and economic mechanism of reproducing the resource potential of agricultural business subjects in the conditions of an inclusive economy. *Black Sea Economic Studies*. Issue 77. DOI:10.32782/bses.77-14.

9. Bargoni A., Bertoldi B., Giachino C. et al. Competitive strategies in the agri-food industry in Italy during the COVID-19 pandemic: an application of K-means cluster analysis. *British Food Journal*. Vol. 124, Issue 12. P. 4782–4799. DOI:10.1108/BFJ-07-2021-0738.

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

10. Beckeman M., Skjöldebrand C. Clusters/networks promote food innovations. *Journal of Food Engineering*. Vol. 79, Issue 4. P. 1418–1425. DOI:10.1016/j.jfoodeng.2006.04.024.

11. Erzurum Technical University, Turkey, Karaca Z. The cluster analysis in the manufacturing industry with k-means method: an application for turkey. *Eurasian Journal of Economics and Finance*. Vol. 6, Issue 3. P. 1–12. DOI:10.15604/ejef.2018.06.03.001.

12. Evaldo Fensterseifer J., Rastoin J.-L. Cluster resources and competitive advantage: A typology of potentially strategic wine cluster resources. *International Journal of Wine Business Research*. Vol. 25, Issue 4. P. 267–284. DOI:10.1108/IJWBR-04-2011-0007.

13. Oliveira Wilk E. de, Evaldo Fensterseifer J. Use of resource-based view in industrial cluster strategic analysis. *International Journal of Operations & Production Management*. Vol. 23, Issue 9. P. 995–1009. DOI:10.1108/01443570310491747.

14. Setyaningsih S. Using Cluster Analysis Study to Examine the Successful Performance Entrepreneur in Indonesia. *Procedia Economics and Finance*. ("International Conference on Small and Medium Enterprises Development with a Theme ?Innovation and Sustainability in SME Development? (ICSMED 2012)" Series)Vol. 4, 01.01.2012. P. 286–298. DOI:10.1016/S2212-5671(12)00343-7.

15. Sharma M., Wadhawan P. A Cluster Analysis Study of Small and Medium Enterprises. Issue 8(10). P. 7–15.

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license